
TWEE KEER VALSE START

Vijf jaar rommelen met kunsthall KAdE

MIRO LUCASSEN

COLOFON

Dit boek is de eerste uitgave van de stichting Regionaal Spitwerk, opgericht in 2014 met het oogmerk regionale onderzoeksjournalistiek te ondersteunen. De uitgave is mede mogelijk gemaakt door een bijdrage in het kader van de subsidieregeling voor lokale journalistieke producties van de gemeente Amersfoort.

Tekst: Miro Lucassen

Foto auteur: Marco Hofsté

Grafisch ontwerp: Raymond van den Hoek, Brayn Amersfoort

Correcties: Channa Kalmann

Eindredactie: Arjeh Kalmann Journalistieke Producties

www.spitwerk.nl

Eerste druk januari 2015

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord	1
1. De sprong van een wethouder <i>Mirjam Barendregt neemt kloeke besluiten</i>	3
2. Koekjes en krakende planken <i>De dadendrang van een directeur Monumentenzorg</i>	7
3. Monument met hindernissen <i>Hoe bruikbaar is een Rietveldgebouw na ruim veertig jaar nog?</i>	13
4. Zonen van Amersfoort <i>De stad van Mondriaan en Armando</i>	19
5. Sjorren en trekken <i>Fons Asselbergs zet door</i>	25
6. Het verlangen naar een Ruisdael <i>Een Spaanse architect uit de eredivisie meldt zich</i>	29
7. De mammoet en het stadsgezicht <i>Een nieuw gebouw, dan ook een fusie</i>	33
8. Frustraties, bluf en onachtzaamheid <i>Vele bemoeien zich met de nieuwe kunsthall, maar niemand heeft overzicht</i>	39
9. Een rijdende trein <i>Kwartiermaker Robbert Roos springt aan boord</i>	45
10. Het schuldig vuur <i>Een verwoestende brand schrikt de stad op</i>	53
11. De ommekeer <i>Een onorthodox idee om te bezuinigen valt in goede aarde</i>	61

12.	De magie verdampt <i>Als de champagne op is, vallen de tegenvallers uit de kast</i>	69
13.	Het weggijken <i>Wie vertelt het de wethouder? Wil de wethouder het horen?</i>	77
14.	En weg was ze <i>Binnen 24 uur ruimt Mirjam Barendregt het veld</i>	83
15.	Grote opruiming <i>Vragen, onderzoeken en politieke tranen, maar geen weg terug</i>	89
16.	De leegstand <i>Oude gebouwen zoeken een nieuwe toekomst</i>	99
17.	Afrekeningen <i>Amersfoorters betalen nog tientallen jaren het gelag</i>	105
18.	Trapjes, liften en witte wanden <i>In het Eemhuis is KAdE opnieuw heel laat naar binnen geschoven en dat zie je</i>	113
19.	Kunsthall met ballen <i>De kunstzinnige balans: wat heeft Amersfoort eigenlijk in huis?</i>	119
20.	Twee keer valse start <i>Nog steeds moet de stad wennen aan de gevolgen van haar eigen ambities</i>	125
	Verantwoording	133
	Overzicht personen	136

VOORWOORD

Een bronzen been van zes meter hoog staat als een weeskind langs het Smallepad in Amersfoort. *Noch Einmal* heet dit werk van Henk Visch, wiens oeuvre in de eerste maanden van 2012 centraal stond in kunsthall KAdE. Het been, waarin voor iemand met geschoolde ogen ook het silhouet van de mysterieuze Egyptische koningin Nefertiti valt te herkennen, geeft duidelijk aan: hier moet je zijn voor hedendaagse kunst. Maar helaas, het staat eenzaam in de wind op een plek waar de stedelijke kunsthall niet langer te vinden is.

Foutje? Nee, zowel kunsthall KAdE als het been zit met de gevolgen van een valse start. Het kunstwerk van Visch bleek ongewenst op de plek waarvoor het is ontworpen, maar de opdracht was al verstrekt. De eigenaar stelde het vervolgens graag tentoon in Amersfoort, maar heeft zijn bezit daarna niet meer opgehaald. Kunsthall KAdE was enthousiast over het bronzen been en adopteerde het graag als wegwijzer. KAdE voelde zich echter niet thuis op die plek. Toen de kans op een verhuizing zich voordeed, greep de organisatie die met beide handen aan. Maar het been kon niet mee, en staat nu als een markering zonder doel te wachten op de dingen die komen gaan.

In beide gevallen spannen ambitieuze bestuurders kunst voor hun karretje. Het been was bedoeld als cadeau van een ontwikkelaar aan bewoners van zijn nieuwbouwproject, maar die waren niet enthousiast en hielden de plaatsing tegen. De kunsthall moest een prestigieuze landelijke overheidsdienst aan Amersfoort binden én meer levendigheid brengen rond het nieuwe stadshart.

Kunsthall KAdE was nog maar net open of de stad zat met een ander probleem waarvoor de expositieruimte dé oplossing kon zijn. Zonder serieus onderzoek naar de gevolgen besloot Amersfoort om de kunsthall gewoon te verhuizen naar weer een nieuw gebouw, ook onderdeel van het nieuwe stadshart. Toen bleek dat zowel die verplaatsing als de achtergelaten ruimte de stad op hoge kosten jaagden, was er geen weg terug meer. Daar hadden de beslissers niet op gerekend.

Amersfoort is zo'n stad die graag A zegt, maar bij B al begint te sputteren en zelden aan C toe komt. Dit boek verhaalt van de wonderbaarlijke gebeurtenissen die deze stad opzadelden met twee kunsthallen, een verweesd monumentaal expositiepaviljoen en een peperduur cultureel centrum. Ook het weggagen van schilder-beeldhouwer Armando met zijn aan Amersfoort geschonken collectie komt aan bod in deze kroniek van jarenlang bestuurlijk gerommel, waarvan het verweesde been nabij de Koppelpoort het wrange symbool is.

1. DE SPRONG VAN EEN WETHOUDER

‘Het kan nog’, zeggen de adviseurs. Als het besluit op tijd valt, wegen de extra kosten op tegen de te verwachten besparingen, legt een van hen uit. Mirjam Barendregt kijkt de vergadertafel rond in haar kamer op het Amersfoortse stadhuis. Ze ziet geen van haar ambtenaren bewegen. Het kan dus, concludeert de wethouder van Ruimtelijke Ordening & Projecten, Cultureel Klimaat en Stadshart op 22 december 2010. Hoewel de heimachines al een maand staan te stampen, de contracten getekend zijn en de uitgewerkte bouwtekeningen klaar liggen, besluit Barendregt dat één van de vier toekomstige gebruikers van het Amersfoortse cultuurpaleis Eemhuis ingeruild wordt voor een andere: kunsthall KAdE in plaats van popcentrum De Kelder.

Popzaal eruit, kunstzaal erin. Het lijkt een fluitje van een cent. De instellingen zelf willen niets liever, daar is Barendregt van overtuigd. Het is beter voor de stad zo, oordeelt ze verder. En het kan zonder extra kosten, hebben de ambtenaren verzekerd op wie ze blindelings vertrouwt.

Er is nog niet bedacht welke bouwkundige aanpassingen nodig zijn voor de kunsthall; er is nog geen idee hoe het verder moet met poppodium De Kelder, dat in een tijdelijk onderkomen overwintert.

‘Het kan nog’, had haar topadviseur gezegd, en alle andere ambtelijke medewerkers hadden instemmend geknikt. Maar enkele maanden later blijkt dat de komst van kunsthall KAdE naar het Eemhuis wel degelijk grote veranderingen in het gebouw noodzakelijk maakt, waarvoor de aannemer, de architect, de constructeur en adviesbureaus extra facturen zullen schrijven. Samen met nog wat ‘vuiltjes’ die in dit proces opduiken, zal de gebruikerswissel de stad 10,5 miljoen euro kosten. De politieke en ambtelijke crisis die daarop volgt, zal carrières knakken en voor jaren ambities van tafel wegen.

Maar dat voorziet niemand van de aanwezigen op deze kille decemberdag van 2010. Ze vertrouwen elkaar, zoals dat in dit gemeentebestuur de gewoonte is. Ze twifelen niet, want nog meer twijfel kan het project Eemhuis niet gebruiken.

Het publieke Eemhuis vormt samen met het commerciële Eemplein een moeizaam geconstrueerd kaartenhuis dat door de economische wereldcrisis bijna in elkaar is gedonderd. Dat de bouw is begonnen, mag een wonder heten. De crisis heeft niet alleen de overheidsuitgaven onder druk gezet, maar ook de haalbaarheid van de winkels, appartementen, parkeergarage en een Pathé-bioscoop op het Eemplein zwaar op de proef gesteld. Banken knippen kredieten af, ondernemers bezuinigen en particulieren laten het geld minder makkelijk rollen. Projectontwikkelaar Multi Vastgoed tekende toch, eind 2009, overtuigd doordat de gemeente zou investeren in het cultuurgebouw, het Eemhuis. Daar gaan de bibliotheek, het archief en de muziekschool met creatief centrum voor levendigheid overdag zorgen, terwijl het poppodium met twee zalen aanloop moet garanderen tijdens de uitgaansavonden.

Maar die popzalen, die komen er dus niet. De poporganisatie, stichting De Kelder, is al jaren een zorgenkindje voor het stadsbestuur. Elders in het land zijn popzalen met meer publiek failliet gegaan en de Amersfoortse jeugd pakt net zo makkelijk de trein naar Amsterdam of Utrecht. De bestuurders van De Kelder vrezen voor een faillissement, zeker nu de gemeente aan het bezuinigen is. Maar kan De Kelder nog af van de zalen nu de bouwvergunning al is verleend en de aannemer in de startblokken staat?

In eerdere jaren zou dit vermoedelijk niet gelukt zijn, maar wethouder Barendregt doet het graag anders dan haar voorgangers. Het hele college doet het trouwens graag anders dan de PvdA, die voor het eerst na de Tweede Wereldoorlog in de Amersfoortse oppositiebankjes zit. De nieuwe wethouders werken aan voorstellen om 25 procent te bezuinigen op alles. En met wat creatief en vooral rooskleurig boekhouden valt het voorstel om kunsthall KAdE te verhuizen naar het Eemhuis zelfs te zien als een besparing. Maar ook zonder zulk financieel trapezewerk lijkt het Barendregt overduidelijk. Ze heeft immers de verzekering dat er eigenlijk geen extra kosten zijn terwijl alle betrokkenen hun zin krijgen. Haar collega-wethouders doen niet moeilijk. Als het niemand wat extra zal kosten, mag de cultuurwethouder de instellingen naar eigen smaak inrichten.

Hoe zit dat eigenlijk met kunsthall KAdE: kan die zomaar verhuizen? Aan die vraag maken de Amersfoortse wethouders opmerkelijk weinig woorden vuil als Barendregt haar voorstel in het college brengt. De expositieruimte is nog maar kort open, sinds 2009. KAdE zit in een zijvleugel van het prestigieuze nieuwe kantoor van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed, net aan de

andere kant van het spoor. De kunsthall heeft zich daar in een comfortabele positie gemanoeuvereerd. KAdE kan zijn huurcontract met de gemeente per jaar opzeggen en er is formeel dus niets tegen om naar de andere kant van het spoor te verhuizen. En KAdE wil best weg, want het rijksgebouw valt tegen: lastig schoon te houden, museumwinkel in een rare hoek, ongezellig café, geluid van bijeenkomsten in auditorium hoorbaar in de tentoonstelling, expeditie onhandig.

Als hoofdcurator Robbert Roos verneemt dat hij de kerstvakantie van 2010 mag besteden aan een eisenpakket voor de verplaatsing naar het Eemhuis, ziet hij direct de mogelijkheid om enkele probleempjes op te lossen in dat nieuwe onderkomen. Argumenten voor de verhuizing hoeft hij niet meer in stelling te brengen. Nu het ernaar uitziet dat de popzalen er niet komen, is een expositieruimte een mooi alternatief voor de vrijkomende ruimte. En het 'oude' gebouw dan? Ach, een organisatie als het rijk heeft altijd vast een keer extra ruimte nodig, of er komt iemand anders voor deze aantrekkelijke locatie, stelt het gemeentebestuur zichzelf gerust.

Om dit plan snel en zonder gedoe uit te kunnen werken, kiest Barendregt voor geheimhouding: behalve de directbetrokkenen mag nog niemand weten wat er op stapel staat. De bouwers niet, de gemeenteraad niet en de contractpartner voor het Eemplein niet. De projectleider voor het Eemhuis, Hans Struijk, zit daarmee klem: hoe moet hij onderbouwen dat er een kostenneutrale oplossing mogelijk is zonder zijn voelhorens uit te steken bij de contractpartijen die de wijziging uit moeten voeren? Hoe valt te voorkomen dat constructeur, architect en aannemer direct wijzen naar de passage in hun contract over meerwerk? Struijk lapt de geheimhouding aan zijn laars en praat toch. Hij kent de andere kant van de tafel goed uit eerdere Amersfoortse projecten die tot ieders tevredenheid zijn gerealiseerd. Samen constateren ze dat het schrappen van de popzaal meer oplevert dan een streep door dure geluidsisolatie, de zogeheten doosconstructie. De luchtbehandeling van een dansende, drinkende en zwetende menigte in zo'n geluiddichte doos zou wel eens veeleisender kunnen zijn dan het beheersen van het klimaat in een expositieruimte, veronderstellen de bouwers. Zo zit er een tweede meevaller in het vat. Niemand ziet reden om een waarschuwing naar het stadhuis te sturen. Andersom is er ook niemand in het ambtelijke en politieke circuit die aandringt op een serieuze onderbouwing van de gedachte dat de kunsthall zonder meerkosten de popzaal kan vervangen. En als er eind januari voldoende op papier staat om de beslissing wel openbaar te maken, gaat het plan met spoed naar de gemeenteraad. Het kan zonder extra kosten, houdt wethouder Barendregt vol in alle bijeenkomsten, als Amersfoort de knoop

maar snel doorhakt. Op 15 februari 2011 gebeurt dat. Verstandig, moedig en verantwoord, oordelen de raadsleden. Amersfoort loopt met de komst van KAdE naar het Eemhuis minder risico dan met de bouw van de popzalen. Alleen de Burger Partij Amersfoort en de SP stemmen tegen, zij denken er anders over. Maar aangezien zij er bijna altijd anders over denken, volgt de meerderheid het college en wethouder Barendregt. Op de afwegingen en feitenkennis van ambtenaren en wethouders moet de politiek immers kunnen vertrouwen, zolang het tegendeel niet bewezen is.

De wethouder heeft vol overtuiging afgezet voor haar sprong. Nu de overkant nog zien te bereiken.

2. KOEKJES EN KRAKENDE PLANKEN

“Jan, de dienst is tamelijk ontregeld door allerlei voorgaande maatregelen. Ik heb een analyse nodig van een bedrijfspsycholoog en ik zou het bijzonder nuttig vinden als we naar een andere plek zouden gaan.”

Fons Asselbergs vindt er geen doekjes om op 11 mei 1993. Hij zit op het ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur in Rijswijk om zijn eerste indruk te geven van de stand van zaken bij de Rijksdienst voor de Monumentenzorg. Asselbergs is daar net benoemd als directeur, na 15 jaar wethouderschap in Amersfoort. In dit gesprek op de werkkamer van Jan Riezenkamp, directeur-generaal culturele zaken bij WVC, leggen de twee de kiem van kunsthall KAdE – al hebben ze daar op het moment zelf geen flauw idee van.

In Amersfoort heeft Asselbergs zijn rusteloze dadendrang al met resultaat ingezet. Eerst als actievoerder om de stad te behoeden voor grootscheepse verkeersdoorbraken die het middeleeuwse centrum dreigden aan te tasten, daarna als PvdA-gemeenteraadslid en wethouder om onder meer diezelfde stadskern uit te breiden. Want Amersfoort had als groeistad een enorme bouwtaak om de woningnood op te vangen en al die nieuwe inwoners moesten wel ergens kleding en wasmachines kunnen kopen, kunnen werken, uitgaan en elkaar ontmoeten. Wethouder Asselbergs liet een groots centrumplan schetsen, dat door zijn tegenstanders al snel werd omgedoopt tot Manhattan aan de Eem, de rivier die het stadje al doorsnijdt sinds de stichting ervan. Met hun stadsrechten uit 1259, verleend door bisschop Hendrik van Vianden, waren de bewoners namelijk eeuwenlang meer dan tevreden. Ze bouwden twee keer een verdedigingsmuur rondom de stad, werden tijdens de 80-jarige oorlog door alle strijdende partijen wel een keer veroverd, werkten in de bierbrouwerijen en de tabaksteelt, handelden wat en dachten niet aan groei: 9000 inwoners was anno 1800 prima overzichtelijk. Moest er ergens nieuwe bestrating komen, dan haalden ze gewoon wat stenen uit een van de oude

stadsmuren. Nog net op tijd voorkwam Koning Willem II dat de Amersfoorters ook de laatste historische poorten zouden slopen.

De aanleg van de spoorwegen en de rijksbeslissing om een reeks kazernes in dit centrale gebied te vestigen, kusten Amersfoort tussen 1850 en 1900 uit haar economische slaap. Maar na een periode van groei volgde na de Tweede Wereldoorlog weer een tijd van stagnatie, totdat het rijk nogmaals ingreep en buurgemeente Hoogland aan het grondgebied toevoegde. Opeens had Amersfoort de ruimte om de weilanden ten noorden van het centrum te bebouwen met nieuwbouwwijken, en die kans greep de stad – mede dankzij de aanhoudende aanmoediging van het rijk. Parel aan de kroon van nieuwbouwwijken werd Kattenbroek, de eerste Nederlandse nieuwbouwwijk waar bijzonder bouwen voorrang kreeg boven zo veel mogelijk huizen neerzetten. Het was ook de eerste wijk die een eigentijdse vertaling probeerde te maken van de klassieke structuur van het historische centrum van de stad, met als onvermoeibare pleitbezorger wethouder Asselbergs en de door hem binnengehaalde architect en stedenbouwkundige Ashok Bhalotra.

Hoe anders treft Asselbergs de Rijksdienst voor de Monumentenzorg aan, gevestigd in een achttiende-eeuws complex van de Hernhutters op het Broederplein nabij Slot Zeist. De nieuwe directeur heeft een hart voor monumenten en archeologie, en draagt daar een visie over uit die dan nog beslist niet gewoon is. Restaureren, vindt Asselbergs, kan nuttig en nodig zijn, maar daar begint de monumentenzorg pas. Veel belangrijker is het om de monumenten die Nederland wil behouden een hedendaagse bestemming te geven. De culturele en historische waarden die een monument vertegenwoordigt, moeten een zinnige plek krijgen in de wereld van vandaag. Alleen als het gebruikt wordt, blijft een monument in leven. En het belang van dat gebruik moet Monumentenzorg afwegen tegen de voorschriften over historisch juiste materialen en technieken bij onderhoud en restauratie.

Zijn eigenzinnige visie op de samenhang tussen monumentenzorg en stedenbouw heeft Asselbergs in Amersfoort al in de praktijk toegepast. Tegen de algemene opvattingen in liet hij architect Abel Cahen een modern monument bouwen als kantoor en werkruimte van de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek. De architect wilde zijn ontwerp met zes torentjes, binnenpleintjes en stegen aan laten sluiten bij het weefsel van de oude stadskern. Om geen valse imitatie van de historie te geven, koos hij voor moderne materialen: grijze betonsteen en een glazen koepel. Van de Noord-Afrikaanse kasba leende hij de platte daken.